

GÖNÜLLÜLÜK VE YEREL HİZMETLERE GÖNÜLLÜ KATILIM ÜZERİNE AÇIKLAMALAR

Hamit PALABIYIK*

ÖZET

Çeşitli amaçlarla gerçekleştirilen gönüllülük, işbirliği ve paylaşma çoğu toplum için önemli bir özelliktir. Gönüllü kuruluşlar, devlet ve vatandaşlar arasında köprü olarak da nitelendirilmektedir. Geniş sosyal ağbağların varlığı, bir ya da birden fazla STK üyeliği, daha önceden gönüllü katılım deneyimine sahip olma vatandaşlarda gönüllülük eğilimini arttıran özelliklerdir. Bununla birlikte, yerel hizmetlere gönüllü katılımın artırılması ve uygun yönetimi günümüzde demokratik yönetim anlamında önem kazanmaktadır. Yerel hizmetlere gönüllü katılım, yerel yönetimler için önemli yararlar da sağlamaktadır. Literatüre göre, gönüllülüklerin hizmet sunumuna katılımı idarenin verimliliğini güçlendirmekte, hizmet kalitesini arttırmakta ve halkla ilişkileri de geliştirmektedir. Sonuç olarak yerel yönetimlerde gönüllü katılımın uygun yönetimi, toplumsal sermayeye de önemli katkılar sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler Gönüllülük, ivil toplum, gönüllü katılım, yerel hizmetler, yerel yönetimler.

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

AN EXPLANATION ON VOLUNTARIZM AND VOLUNTARY PARTICIPATION TO LOCAL SERVICES

Hamit PALABIYIK*

ABSTRACT

Volunteering for a variety of purposes, cooperation and sharing has been a part of most societies throughout human history. Voluntary organizations are, also, regarded as the bridges between citizens and the state. Extensive social networks, organizational memberships, and prior volunteer experiences increase citizens' tendencies for volunteering. Moreover, increasing volunteer participation and their effective management have become important issues in democratic governance. Volunteer involvement into local services produce substantial benefits for local governments. According to literature the participation of volunteers in the delivery of local services can enhance government productivity, expand service capacity, increase service quality, and improve community relations. Thus, managing properly of voluntary participation in local governments make an important contribution to the social capital at community level.

Keywords: *Voluntarizm, civil society, voluntary participation, local public services, local governments.*

* Asst.Prof., Çanakkale Onsekiz Mart University, Biga Faculty of Economics and Administrative Sciences

GİRİŞ

Sanayileşmeye paralel ortaya çıkan kentleşme, teknolojik yenilikler, ekonomik ve sosyal gelişmeler, ulaşım ve iletişim alanlarında yaşanan hızlı değişimler; değişen sosyo-kültürel koşullar; ekolojik değişim ve çevre sorunları; demografik yapıdaki değişimler; sosyal devlet anlayışı etkileri vb. nedenlerden dolayı toplumların, mevcut kamu hizmetleri taleplerine ek olarak yeni hizmet taleplerini de arttırmıştır. Sonuçta kamu yönetimlerinde örgüt, yönetim, koordinasyon, katılım, denetim, etkinlik gibi konularda sorunlar ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu çerçevede kamu yönetimlerinin rekabete açılması, bireyin etkin katılım ve denetiminin sağlanması, çıktılara dikkat çekilerek amaçların ön plana geçirilmesi önerilmektedir. Toplumların ekonomik, sosyal, siyasal özellikleri yanında tarihsel ve kültürel birikimleriyle de özdeşleşen bu sorunların çözüm yolları arasında dikkat çeken özellik, yerelleşmenin sağlanmasıdır. Bunun için ise başta merkezi yönetimin yükünün azaltılması, merkezi yönetim-yerel yönetimler arasında yetki ve görev paylaşımının sağlanması, yerel politikaların uygulanması, yerel kaynakların geliştirilmesi, halk katılımı ve denetiminin başarılı uygulamalarla hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bu noktada kamu ve özel sektör dışında sivil sektörün, gönüllü kuruluşların, önemi artmış; merkezi ya da yerel birtakım görevler kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşlarınca yerine getirilir olmuştur.

Küreselleşme ve demokratikleşme olguları çerçevesinde modern toplumların farkına vardığı konulardan birisi de kamunun her türlü hizmeti tekbaşına yerine getirememesi; dolayısıyla, bazı hizmetlerin sunumunda vatandaş katılımının, herşeyden önce, toplumsal yardımlaşma, bütünlük ve güven sağlamada oldukça etkili bir yöntem olduğudur. Zamanını ya da diğer imkanlarını belli amaçlar için sarfetme, beraber işgörme ya da birbiriyle paylaşma toplumlar için tarihte her zaman önemli olsa da günümüzde konuya teorik ve pratik anlamda hakettiği önemin verildiğini söylemek zordur¹. Bununla birlikte gönüllü katılımın sosyal ve ekonomik kalkınmaya olumlu etkisi, toplumsal birlik ve bütünlüğe katkısı, demokrasi kültürünü geliştirdiği, vatandaşlık bilinciyle bireyleri yetkinleştirdiği, korunmaya muhtaç sosyal grupların ekonomik, sosyal ve siyasal bakımdan korunmalarına yardımcı olduğu kabul edilmektedir².

Bireylerin tek başlarına üstesinden gelemeyecekleri farklı sorunlar karşısında, biraraya gelerek, işbirliği içerisinde “vatandaşlığı” öğrenip uyguladıkları sivil yapıların önemi giderek artmaktadır. “Gönüllülük” (*voluntary action; voluntary participation; citizen participation; discretionary participation; social participation; common interest activity; citizen involvement vb.*) ve “hizmetlere gönüllü katılım” sadece yerelde değil ulusal ve uluslararası alanda da

¹ Hodgkinson, Virginia A., “Volunteering in Global Perspective”, *The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives*, Paul Dekker ve Loek Halman (Ed.), Kluwer Academic-Plenum Publishers, New York, 2003, s. 35.

² Hodgkinson, Virginia A., *The Roles and Contributions of Volunteers Globally: Passing on the Tradition to Future Generations*, Center for the Study of Voluntary Organizations & Service, Washington, DC, May 15, 2001, ss. 1-5.

önemini hızla arttıran kavramların başında gelmektedir³. Bu çerçevede ister yerel isterse küresel ölçekte olsun gönüllü katılım programlarının genelde ayrılan zaman, tanımlama zorluğu, değişken demografik özellikler, çoğulculuk, yardımlaşma ve teknoloji özelliklerinden etkilendiği görülmektedir. Bu anlamda konunun kavramsal içerik ve uygulamaya yönelik alan çalışmalarıyla birlikte incelenmesi; sorunların çözümünde toplumsal potansiyeli harekete geçirici etkin gönüllü katılım programlarının geliştirilip uygulanması oldukça önemlidir. Gönüllülük, gönüllü katılım programları, en azından vatandaşların topluma katkısı konularında yönetimlerin düzenli bilgi ve veri sahibi olmaları gerekmektedir. Neticede bu tür çalışmaların, demokratik toplumlarda aktif vatandaşa dayanan sivil toplum özelliklerinin de gelişmesine katkısı büyüktür. Bu nedenle gönüllülük ve hizmetlere gönüllü katılım konuları modern toplumlarda sürekli artan oranda ilgi çekerken; hangi hizmetlere nasıl katılmacağının yönetilmesi sorunu da sorumlu idarelerin başarması gereken başlıca konular arasında yerini almaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, gönüllülük ve sivil toplum ilişkisine değinerek gönüllülüğün tanımlanması, algılanışı bu konudaki küresel eğilimlerin özetlenerek yerel hizmetlere gönülü katılım ve yönetiminin önemini ortaya koymaktır. Bu çerçevede çalışmada gönüllülük, gönüllü katılım ve gönüllü katılım yönetimi kavramları üzerinde durulmakta; Türkiye’de sivil toplum ve gönüllülük ile İl Özel İdaresi ve Belediye hizmetlerine gönüllü katılım hakkında bilgi verilmekte; çalışma sonunda genel değerlendirmeler yapılarak önerilerde bulunulmaktadır.

1. SİVİL TOPLUM VE GÖNÜLLÜLÜK

Sivil toplumun ayırıcı özelliği, vatandaşların çeşitli organizasyonlar içerisinde aktif katılımında bulunmalarındır. Toplum içinde farklı çıkarların “demokrasi okulu” olarak da adlandırılan gönüllü organizasyonlar içinde temsil edilmesinin demokrasiyi geliştireceği, sosyal birlik ve bütünlüğün sağlanmasına yardımcı olacağı beklenmektedir⁴. Toplumlar, özelliklerine göre, formal ya da informal yapılar içinde vatandaşların gönüllü katılımına olanak sağlamaktadırlar. Bu itibarla demokrasinin sürdürülmesinde vatandaşların birseyel ya da örgütsel olarak toplumsal faaliyetlere katılımı oldukça önemlidir⁵.

Gönüllü katılımı doğrudan ilgili bir konu da günlük yaşamın her evresinde demokratik haklarını hayata geçirmek isteyen/geçirebilen aktif vatandaşların varlığıdır. Bu anlamda aktif vatandaşların sivil toplum kuruluşları

³ Salamon, Lester M., “The Rise of the Nonprofit Sector”, *Foreign Affairs*, July-August, 1994, ss. 109-122.

⁴ Vazquez-Garcia, Rafael, “Making Volunteering Work: The Power of Voluntary Organizations to Enhance Civic Skills Some Evidences From the European Social Survey”, *Comparative Social Research, Civil Society in Comparative Perspective*, Vol. 26, 2009, ss. 198-199. (ss. 197-226)

⁵ Halman, Loek, “Volunteering, Democracy, and Democratic Attitudes”, *The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives*, Paul Dekker ve Loek Halman (Ed)., Kluwer Academic-Plenum Publishers, New York, 2003, s. 181.

gibi formel gönüllü yapılarda; aile ve mahalle gibi sosyal yapılarda kurumsal ya da bireysel gönüllü katılımıyla ilgili ampirik bilgi sahibi olmak önem kazanmaktadır. Bununla birlikte, çeşitli kamu hizmetlerinin sunulmasında vatandaşların hizmetlere gönüllü katılımının temsil, katılım, hesapverebilirlik ve sorumluluk anlamlarında demokrasiye ve siyasal sosyalleşmeye olumlu katkıları vurgulanmaktadır⁶.

Diğer taraftan örgütlü sivil toplumun değerlendirilmesinde, vatandaşların sivil toplum kuruluşlarına (STK) üyeliğinin mi ya da aktif katılımının mı dikkate alınacağı açık değildir. Dekker ve van den Broek Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'yı konu edinen karşılaştırmalı çalışmalarında⁷, STK üyeliği ile gönüllü katılımı bulunma durumuna göre farklı örgütlü sivil toplum türlerinden söz etmektedirler. Bunlardan ilki, Fransa, İspanya ve İtalya örneğinde olduğu gibi, görece daha az STK üyeliği özelliği olsa da üyelerin yüksek düzeylerde gönüllü katılımı bulunduğu, genelde, yerelde komşuluk ilişkilerine dayanan dar amaçlı (*parochial*) sivil toplum; diğeri ise, İskandinav ülkeleri örneğinde olduğu şekliyle, STK üyeliği yüksek düzeylerde olsa da üyelerin gönüllü katılım oranlarının görece düşük olduğu geniş amaçlı (*broad*) sivil toplumdur. Yazarların yine Kuzey Amerika ve Avrupa'dan 12 ülkede gönüllü kuruluşlara üyeliğin, politik katılımın, sosyal güven ve mutluluğun batı ülkelerinde genelde düşüş eğiliminde olup olmadığını 1981, 1990 ve 2000 yıllarına ait Avrupa Değerleri Çalışmaları (*European Values Studies*) ve Dünya Değerler Anketi (*World Values Survey*) verilerini kullanarak analiz ettikleri diğer çalışmaları⁸ sonucunda Batı ülkelerinde bu tür bir düşüşün olmadığını anlatmaktadırlar. Yazarlar, aksine, gönüllü kuruluşlara üyelik, politik katılım, güven ve mutluluk değerlerinde bir kararlılık hatta artış da görüldüğünü kaydetmektedirler. Bununla birlikte çalışmada gönüllü kuruluşlara üyelik ile toplumsal düzlemde politik katılım, sosyal güven ile bireysel düzlemde mutluluk arasında olumlu bir ilgiden de söz edilmektedir. Sonuçta yazarlar, daha farklı, detaylı verilere dayanan benzer çalışmalarla, gönüllü katılımın sivil toplum üzerindeki etkisinin daha etkin değerlendirilebileceğini vurgulamaktadırlar.

Sivil topluma sivil özellik katan, gönüllü organizasyonlar içinde vatandaşların sivilliği öğrenip kişisel gelişimlerine, kamusal ve kurumsal çevrelerine olumlu katkıda bulunmalarını⁹. Farklı sosyal grupların, aktif vatandaş kimlikleriyle sivilliği öğrenip uyguladıkları gönüllü organizasyonların başlıca çalışma alanı kamu yönetimi özellikle de yerel hizmetlerin halka en yakın sunulduğu birimler olarak yerel yönetimlerdir.

⁶ Rothstein, Bo, "Social Capital in the Social Democratic Welfare State", *Politics and Society*, Vol. 29, No. 2, 2001, ss. 206-240; Ruzza, Carlo, *Multi-level Governance and Organised Civil Society*, CINEFOGO Report, Roskilde University, 2007.

⁷ Dekker, Paul ve Broek, Andries van den, "Civil Society in Comparative Perspective: Involvement in Voluntary Associations in North America and Western Europe", *Voluntas*, 9, 1998, ss. 11-38.

⁸ Dekker, Paul ve Broek, Andries van den, "Involvement in Voluntary Associations in North America and Western Europe: Trends and Correlates 1981-2000", *Journal of Civil Society*, Vol. 1, No. 1, May, 2005, ss. 55-56. (ss. 45-59)

⁹ Dekker, Paul, "Civicness: From Civil Society to Civic Services?", *Voluntas*, Vol. 20, 2009, s. 228. (ss. 220-238)

2. GÖNÜLLÜ KATILIM: TANIMI ALGILANIŞI VE GENEL EĞİLİMLER

Sivil toplum içerisinde birey ve devlet arasında bir düzlemde, çeşitli kamusal hizmetlerin sunumunda idareye yardımcı biçimde gerçekleşen “gönüllü katılım”, en geniş anlamıyla, toplum yaşamını etkilemek amacıyla girişilen bireysel ya da toplu hareketler olarak tanımlanmaktadır¹⁰. Gönüllü katılımın gerçekleştiği toplum ya da sosyal gruplar dikkate alındığında çok farklı biçimlerde ortaya çıksa da, genelde, ekonomik alanda piyasa ile sosyo-politik alanda devlet arasında yer alan iki düzeyde gerçekleşmektedir. İlkinde, bireylerin gönüllülük temelinde üyesi oldukları özerk, kar amacı gütmeyen gönüllü organizasyonlarda kurumsal düzeyde; diğerinde ise, genelde, sivil toplum içinde gerçekleşen çeşitli bireysel faaliyetlerden oluşmaktadır.

Gönüllülük farklı kavramlarla ifade edilse de genelde hizmetlere gönüllü katılım, 1980’lerden sonra yönetim anlayışında görülen değişim neticesinde devletin etkinleştirilmesi, yerelde ise hizmetlerin katılımcı demokrasi temelinde vatandaş etkileşimiyle daha etkin görülmesi amaçlarıyla kullanılan bir yöntem olarak dikkat çekmektedir. Kavramsal içerik anlamında uygulamalar değerlendirildiğinde katılımcı bireylerin uygun programlar çerçevesinde hizmetlerin görülmesine, toplumsal kalkınmaya yapacakları katkıyla birlikte ortaya çıkan birey-toplum işbirliği ortamında demokrasinin de güçlenmesi beklenmelidir.

Gönüllülük farklı tanımlansa da çoğu tanımda gönüllü katılımın öne çıkan başlıca dört özelliği: Zorunlu olmaması; bedel karşılığı olmaması; kurumsal yapı içinde gerçekleşmesi ve kamu yararı amacıyla kamuya yönelmiş olmasıdır. Bununla birlikte kurumsal yapı içinde gerçekleşmeyen informel gönüllülük de bu kapsamda değerlendirilmektedir¹¹. Bazı yazarlar tarafından karşılığı ödenmiş faaliyetler gönüllülük kapsamında görülmezken; diğerlerine göre insanlara yardımcı olma düşüncesi gönüllülüğün olmasa olmaz özelliği olmaktadır. Gönüllülüğün tanımlanmasında son değerlendirmelere göre “kamusal iyilik amacıyla girişilen her türlü faaliyet” özelliği ön plana çıkmaktadır¹².

Kavramın benzer içeriğini kendi kültürel özellikleriyle ortaya koyan tanımlara Almanya’da (*ehrenamtliche arbeit*), fransızca konuşulan Belçika’da (*le bénévolat*), Hollanda’da (*vrijwilligerswerk*) ve İsveç’te (*ideellt arbete*) de rastlamak mümkündür. Gönüllülüğün tanımlanmasında kullanılan bu terimlerde de gönüllülüğün üç anlamı öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki gönüllülüğün aktif üyeliğe dayanması; bireyin, üyesi olduğu organizasyon için fazladan faaliyette bulunmasıdır. Diğer kullanımda gönüllülük, aktif vatandaşlık çerçevesinde

¹⁰ Cooper, Terry L., Bryer, Thomas A. ve Meek, Jack W., “Citizen-Centered Collaborative Public Management”, *Public Administration Review*, December, Special Issue, 2006, s. 76. (ss. 76-88).

¹¹ Dekker, Paul ve Halman, Loek, “Volunteering and Values: An Introduction”, *The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives*, Paul Dekker ve Loek Halman (Ed.), Kluwer Academic-Plenum Publishers, New York, 2003, ss. 1-2; Vazquez-Garcia, Rafael, s. 204.

¹² Wilson, John, “Volunteering”, *Annual Review of Sociology*, Vol. 26, 2000, s. 216. (ss 215-240)

topluma karşı hissedilen sorumluluk çerçevesinde girilen faaliyetler biçiminde değerlendirilmektedir. Son olarak gönüllülük, bedelsiz olarak kamusal yarar amacıyla gerçekleştirilen çeşitli faaliyetler olarak görülmektedir¹³.

Yine gönüllülük kavramının farklı faaliyetler için kullanıldığı da görülmektedir. Gönüllü organizasyonların amaçlarına göre kategorileştirildiği bir çalışmaya göre gönüllü katılım türleri arasında geçişkenlikler olsa da genelde karşılıklı yardım organizasyonların aktif üyeliğe; belli amaçlı organizasyonların aktif yurttaşlığa; hizmet amaçlı organizasyonların ise ücretsiz gönüllü katılıma dayandıkları açıklanmaktadır¹⁴. Meijs ve Hoogstad¹⁵ ise çalışmalarında ücretsiz çalışanlardan oluşan gönüllü katılım için daha çok “program yönetimine”, aktif üyeliğe dayanan katılımlar için ise “üyelik yönetimine” ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedirler.

Gönüllülük, bireyin maddi karşılık beklemeden ya da başka bir çıkar beklentisi olmadan insanların genel anlamda yaşam kalitesini arttırmak, kamu yararı amacına ulaşmak için doğru olduğuna ve yapması gerektiğine olan inançla bir toplumsal girişime, bir sivil toplum kuruluşu ya da gönüllü katılıma olanak sağlayan hukuki, kurumsal yapılar bünyesinde etkinliklere destek olması biçiminde tanımlanabilir. Gönüllüler, günlük yaşamda pek çok alanda çeşitli görevler üstlenmektedirler. Toplum ve insan başta olmak üzere sağlık, eğitim, spor, çevre koruma, sosyal hizmetler ve yardım, kütüphane, park, trafik, kültür, yaşlılara yardım, kadın ve çocuklar, özürlüler, yoksul ve düşkünlere yönelik ve diğer hizmetler bunlar arasında sayılabilir. Bu kapsamda daha çok demokratik toplumları işler kılan gönüllüler ve gönüllü organizasyonların toplum içindeki başlıca fonksiyonlarını şöylece özetlemek mümkündür¹⁶. Bunlar: Hizmet sunumunda yeni düşünce ve yöntemlerin geliştirilmesi; kamu politikalarında yenilikler; toplumdaki çeşitli dezavantajlı grupların desteklenmesi; bazı kamusal hizmetlerin doğrudan yerine getirilmesi; devletin izlenmesi ve denetimi; piyasaların izlenmesi ve denetimi; kamu ve özel sektörün kamusal yarar amaçlı projelerde işbirliğine olanak sağlanması; uluslararası yardımlar ve demokratik yaşamın kalitesini arttıracak aktif vatandaşlığın geliştirilmesidir.

İnsanların toplumsal yarar amacıyla gönüllü faaliyette bulunmasını açıklayan çalışmalarda farklı özelliklerde bahsedilmektedir¹⁷. Bunlar: Bireysel; bireyin üyesi olduğu yapılar ve toplumun genel özellikleridir. Bireysel düzeyde kişiler ya subjektif özellikleri neticesinde eğitim, STK üyeliği, kültürel etkiler, dini inançlar vb. belli motivasyonlar neticesinde ya da basitçe rasyonel bir davranış olarak gönüllü faaliyetlerde bulunabilmektedir. Bireyi gönüllülüğe sevkeden

¹³ Dekker, Paul ve Halman, Loek, “Volunteering and Values: An Introduction”, *The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives*, Paul Dekker ve Loek Halman (Ed.), Kluwer Academic-Plenum Publishers, New York, 2003, s. 3.

¹⁴ Handy, Charles, *Understanding Voluntary Organizations*, London, Penguin, 1997.

¹⁵ Meijs, Lucas ve Hoogstad, Esther, “New Ways of Managing Volunteers”, *Voluntary Action*, 3(3), 2001, ss. 41-61.

¹⁶ Hodgkinson, Virginia, ss. 7-8

¹⁷ Wilson, John, “Volunteering”, *Annual Review of Sociology*, Vol. 26, 2000, ss. 217-229.

etkenlerin başında eğitim düzeyi gelmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça sorunlar karşısında ilginin artması, STK üyeliği, empati ve kendine güven duygusunun da ivmesiyle eğitilmiş bireylerin daha fazla gönüllü oldukları anlaşılmaktadır. Yine bir işte çalışan bireylerin, sosyal bütünleşme olanaklarının daha fazla olması nedeniyle daha çok gönüllü oldukları gözlenmektedir. Ancak, gönüllük, modern toplumlarda zaman kısıtı içinde gerçekleşmektedir. Ücretli çalışma saatleri arttıkça gönüllülük için ayrılan zaman da azalmaktadır. Kısmi zamanlı çalışanların, tam zamanlı çalışanlara göre daha fazla gönüllü faaliyetlere katıldıkları görülmektedir. Aynı zamanda mesleki kariyer arttıkça, çalışanlarda gönüllülük eğilimi de artmaktadır. Yönetici ya da profesyonel kariyer sahiplerinin, kendi işlerinin sahibi olanların diğer mesleklerle göre daha fazla oranda gönüllü katılımında bulunduğu görülmektedir. Evliler, bekarlara göre; çocuklu aileler çocuksuz ailelere göre daha fazla gönüllü olmaktadırlar. İnsanlar, erken ergenlik yaşlarından orta yaşlara ilerledikçe kapasitelerinin de artmasıyla daha fazla gönüllü olabilmektedirler. Gönüllülükte cinsiyet ayrımı diğer özellikler dışarda tutulduğunda o kadar da açık değildir. Yine gönüllülerin cinsiyet, yaş, medeni durum gibi özelliklerine de bağlı olarak gelirlerindeki artışın, gönüllü harcadıkları zamanlarında mutlak bir azalmaya yol açmadığı görülmektedir. Bunlarla birlikte, çok kısıtlı özgün çalışmalara rağmen, bireyin üyesi olduğu aile, ikamet ettiği ev, mahalle, işyeri, okul, şehir, bölge ve ülke ölçeğinde farklı özellikler de insanların gönüllülüğünü etkilemektedir.

Gönüllülük, sosyal sermaye göstergeleri arasında önemli bir ölçüt olarak da gösterilmektedir. İnsanlar arasındaki etkileşimi ve ilişkileri sağlayan, sosyo-ekonomik kalkınmayı teşvik eden ortak değerler, normlar, davranışlar, kurumlar, ilişkiler ve sosyal ağları kapsayan sosyal sermaye kavramı¹⁸, gönüllü katılımın sivil toplum açısından önemini açıkça ortaya koymaktadır. Sosyal sermayenin temel unsurlarından birisi belki de en önemlisi sosyal ilişkilere dahil olma ya da sosyal ağlara katılımdır. İnsanlar ne kadar sosyal olursa o ölçüde karşılıklı ilişkiler artacak; artan ilişkiler bireyler arası güveni arttıracak; artan güven, insan ve toplum yararına gönüllü faaliyetler için çok çeşitli fırsatlar doğuracaktır¹⁹. Geniş sosyal ağbağların varlığı, bir ya da birden fazla STK üyeliği, daha önceden gönüllü katılım deneyimine sahip olma gönüllülük eğilimini arttıran diğer özelliklerdir²⁰. Aynı zamanda geniş anlamda gönüllü katılımın yurttaşların demokratik sivil becerilerini geliştirmede olumlu etkileri yadsınamamaktadır. Bu kapsamda Garcia'nın Avrupa Sosyal Anketi 2002-2003 (*European Social Survey*) verilerini

¹⁸ Putnam, Rober David, *Bowling Alone: The Collapse on Revival of American Democracy*, New York: Simon and Shuster, 2000, s. 19.

¹⁹ Çetin, Murat, "Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği", *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, 2006, s. 2. (ss. 1-25); Brady, Henry E., Schlozman, Key Lehman ve Verba, Sidney, "Prospecting for Participants: Rational Expectations and the Recruitment of Political Activists", *American Political Science Review*, Vol. 93, 1999, ss. 153-169.

²⁰ Jackson, Elton F., Bachmeier, Mark D., Wood, James R. ve Craft, Elizabeth A., "Volunteering and Charitable Giving: Do religious and Associational Ties Promote Helping Behavior", *Nonprofit Voluntary Sector Quarterly*, Vol. 24, 1995, ss. 59-78.

yorumladığı çalışmasında²¹, 18 Avrupa ülkesi dikkate alındığında, insanların, politik katılımdan çok, gönüllü kuruluşlar içinde katılımda bulunmalarına göre kendilerini “iyi vatandaş” olarak değerlendirdiği aktarılmaktadır.

Tocqueville, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Avrupa arasındaki farklılığın toplumsal temellerini konu edindiği bilinen eseri Amerika’da Demokrasi’de, ondokuzuncu yüzyıl Amerikan demokrasisinin işlerliğini, vatandaşların gönüllü katılıma olan yatkınlığı ile anlatmaktadır²². Ona göre demokrasilerde güçlü devlet karşısında vatandaşların özgürlüğünün tek güvencesi gönüllü birliklerdir. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde Amerikalıların gönüllü katılımında dolayısıyla sosyal sermayede bir düşüş görülse de Amerikan demokrasisinin en önemli unsuru olarak kabul edilen gönüllü katılımın diğer ülke vatandaşlarına göre yine de iki kat daha fazla oranda olduğu belirtilmektedir²³. Bununla birlikte, yetişkin nüfus içinde gönüllü katılımda bulunanların oranları dikkate alındığında ülkeler arasında oldukça farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Örneğin Batı Avrupa ülkelerinde gönüllüler oranı, İsveç’te %56 ile Portekiz’de %14 arasında değişirken; Kuzey Avrupa ve Büyük Britanya en yüksek gönüllü oranlarına sahiptir. Geçiş demokrasileri olarak nitelenen Doğu Avrupa’da, Polonya %14, Rusya’da %8, gönüllü katılım oranlarının görece düşük olduğu görülmektedir. Latin Amerika’da Kolombiya %48 ile en yüksek gönüllü oranına sahipken Avustralya’da yetişkin nüfusun %19’unun gönüllü katılımda bulunduğu rapor edilmiştir²⁴. ABD’de 50 eyalet ve yaklaşık 200 kentte vatandaşların gönüllü katılımlarının değerlendirildiği 2010 tarihli araştırmaya göre²⁵ 2009 yılında toplam 63,4 milyon (%26,8) 16 yaş ve üzerindeki Amerikalı, çeşitli faaliyetlerde, toplam 169 milyar dolar ekonomik değerinde 8,1 milyon saat gönüllü çalışmıştır. Araştırmada, 2003 yılından beri ABD’de ilk defa gönüllü katılımın artışa geçtiği; bunda da 45-54 yaş aralığındaki, tam zamanlı çalışan, evli, 18 yaş altında çocuğu olan lise ya da üniversite mezunu bayanların önemli rolü olduğu belirtilmektedir. Dini organizasyonlar, en fazla gönüllü katılımın gerçekleştiği türlerdir. Bunu sosyal ve ekonomik yardımlaşma organizasyonları izlemektedir. Gönüllüler en fazla (%26,6) maddi finansman amacıyla düzenlenen faaliyetlerde; %23,5’i ihtiyaç sahiplerine yiyecek temini, dağıtım vb. faaliyetlerde; %20,5’i genel işgücü yardımı ve ulaştırma hizmetlerinde; %19’u da eğitim ve danışma hizmetlerinde yer almıştır.

Gönüllülük herşeyden önce teşvik edilmesi hatta görerek öğrenilmesi gereken bir faaliyettir. Bu kapsamda bireyler formal ya da informal yapılar içinde devlet, özel sektör, gönüllü organizasyonlar ve aile tarafından desteklenmeli, toplumsal yaşam kalitesinin artırılması amacıyla sorumluluğu paylaşmalıdırlar. Bu

²¹ Vazquez-Garcia, Rafael, s. 204.

²² Ryan, Vernon D., Agnitsch, Kerry A., Zhao, Lijun ve Mullick, Rehan, “Making Sense of Voluntary Participation: A Theoretical Synthesis”, *Rural Sociology*, 70(3), 2005, s. 287. (ss. 287-313)

²³ Ryan, Vernon D. vd. s. 287.

²⁴ Hodgkinson, Virginia (2001), s. 6.

²⁵ Corporation for National&Community Service, Office of Research and Policy Development, *Volunteering in America 2010: National, State, and City Information*, Washington, DC, June, 2010.

amaçla özellikle okullarda ve diğer toplumsal organizasyonlarda gönüllü katılıma yönelik uygun programların geliştirilmesi önemlidir. Gönüllülük oranlarının yüksek olduğu toplumlarda özellikle gençlerin buna katkısı vurgulanmaktadır. Bunun yanında bir STK üyesi, dindar²⁶, dini ibadetlerinde devamlı, sosyal ilişkileri güçlü, yükseköğrenim mezunu, yüksek gelir sahibi, evli ve çalışan bireylerin daha fazla gönüllü olma eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. Benzer çalışmalarda yetişkinler ve gençler arasında gönüllü olmanın başlıca nedeni olarak kendilerinden gönüllü olmalarının istenmesi dikkat çekmektedir. Örneğin ABD’de kendilerinden gönüllü katılım istenen gençlerden %93’ü gönüllü katılımı bulunmayı kabul etmiştir²⁷.

Bir anlamda, gönüllü kuruluşların hakim olduğu sivil toplumun ayrırtıcı özelliğinin gönüllü katılım olduğu söylenebilir. Benzer çalışmalar dikkate alındığında, gönüllü katılımın, üyesi olduğu topluluğa aidiyet bağı ve siyasal ilgi düzeyi yüksek olan vatandaşlarda daha fazla gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Ayrıca katılım sonucunda ortaya çıkan manevi haz, sosyal prestij, sivil toplum kuruluşlarıyla daha kolay ve etkin ilişkilerin kurulması, mahalle ve aile ölçeğinde kuvvetli sosyal ağbağların mevcut olması güçlü insan ve kültür sermayesi ile gönüllülük arasındaki mevcut sıkı ilişkiyi ortaya koymaktadır²⁸. AB ülkelerinde, vatandaşların formel yapılarda gerçekleşen gönüllü katılım oranları incelendiğinde Norveç, İsveç ve Hollanda’da yüksek düzeylerde; Orta ve Güney Avrupa’da ise daha az düzeylerde gerçekleştiği gözlemlenmektedir (Bkz. Tablo 1). AB ülkeleri ile ilgili diğer çalışmalara göre tüm Avrupa ülkelerinde gönüllülük oranları yükselmekle birlikte siyasi partiler, dernekler, yardım organizasyonları vb. kar amacı gütmeyen kuruluşlara üyelik azalma eğilimindedir. Bunun yanında daha çok kırsal bölgelerde yerel örgütlenmeler ile çevre koruma, yardımlaşma gibi katılım için üyelik önşartı aranmayan organizasyonlara ilgi artmaktadır. Sivil toplum kuruluşu türüne ve gönüllü katılımın niteliğine göre de cinsiyetler arasında bir değişim görülmektedir. Örneğin erkekler daha çok siyasi, kültürel ve rekreasyonel amaçlı örgütlenmelerde danışmanlık ve yöneticilik biçiminde gönüllü katılımı bulunurken; kadınların ise hizmet ve bakım amaçlı kuruluşlarda yüz yüze aktivitelere katılım sağlamaya daha yatkın bulunmaktadırlar²⁹.

²⁶ Cohen, Rick, “Volunteering by the Numbers”, *The Nonprofit Quarterly*, Fall, 2008, ss. 34-41.

²⁷ Hodgkinson, Virginia, ss. 9-14.

²⁸ Boje, Thomas P., “Organized Civil Society, Volunteering and Citizenship”, *Comperative Social Research, Civil Society in Comperative Perspective*, Vol. 26, 2009, s. 249. (ss. 243-262)

²⁹ Boje, Thomas P., ss. 253-259.

Tablo 1: AB’de Sivil Toplum Kuruluşlarında Üyelik ve Gönüllü Katılım

Ülke	Hohns Hopkins Ekonomik aktif nüfus içindeki gönüllü işgücü oranı 2004(%)	Eurobarometer Bir yıl içinde gönüllü katılımında bulunmuş nüfus oranı 2004(%)	Eurobarometer STK üyeliği-3 ya da daha fazla üyelik oranı 2004(%)	Avrupa Sosyal Anketi Bir yıl içinde bir STK içinde gönüllü katılımında bulunmuş nüfus oranı 2002/2003(%)
Norveç	5,1	-	42	37
İsveç	5,4	50	56	35
Hollanda	5,8	48	39	29
Danimarka	3,0	42	43	28
Almanya	3,0	36	10	26
Birleşik Krallık	5,6	33	12	23
Belçika	2,4	38	16	23
Fransa	4,2	36	8	19
İrlanda	2,3	41	12	16
Avusturya	1,1	43	13	14
Macaristan	0,2	16	1	9
İspanya	1,5	15	5	7
Portekiz	1,2	13	2	6
İtalya	1,7	23	4	5
Polonya	0,2	20	2	5
Çek Cumhuriyeti	0,8	23	2	-

Kaynak: Boje, Thomas P., “Organized Civil Society, Volunteering and Citizenship”, *Comperative Social Research, Civil Society in Comperative Perspective*, Vol. 26, 2009, s. 250.

Gönüllülük konusunda her ülke için özgün özellikler ya da sorunlar olsa da küresel düzeyde gönüllülükle ilgili başlıca şu değerlendirmeler yapılmaktadır:³⁰

Bireyler üzerindeki zaman baskısı: Gönüllü katılımında bulunacak bireylerin öncelikli konusu bu tür faaliyette bulunacak uygun zamana sahip olmaktır. ABD, Kanada, Australya gibi ülkelerde gönüllü hizmetlere olan talep yükselirken, bireylerin çoğu kez gönüllü hizmetler için ayracağı zaman, ailesi ya da arkadaşları için harcayacağı zamandan fedakarlık yapması gerektiği varsayımıyla, azalmaktadır. Cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik özellikler de değerlendirildiğinde gönüllü katılımın zaman baskısı altında etkilendiği vurgulanmaktadır. Bu çerçevede gençlerin ve öğrencilerin eğitimlerinin bir parçası

³⁰ Merill, Mary V., “Global trends and the Challenges for Volunteering”, *The International Journal of Volunteer Administration*, Volume XXIV, No 1, July, 2006, ss. 9-14.

ya da kendi kişisel becerilerini kullanabilecekleri bir ortam olarak ortalama değerler üzerinde zamanlarını gönüllü hizmetlere ayırdıkları görülmektedir. Buna rağmen genç ailelerin, görece daha az zamanlarını gönüllü hizmetlere ayırdıkları anlaşılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise hayat şartları baskısı ile insanların çok daha sınırlı zamanlarını gönüllü hizmetlere ayırdıkları; yakın akraba ya da aileler arasında informal gönüllülüğün daha çok görüldüğü belirtilmektedir. Bu durumda modern dünyada en değerli varlık anlamında zamanın doğru planlanması bakımından kişilerin katılımını özendirerek onlara ek yükler getirmeyecek tarzda iş tanımlarının yapılması; kısa, orta ve uzun dönemli esnek zaman şemalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Tanımlama ve değerlendirmede farklılıklar: Gönüllülük ve gönüllü tanımlamalarında her topluma uygulanabilecek ortak tanım olmasa da genelde formel ya da informal yapılar içinde gönüllülük şu dört özelliğiyle tanımlanmaktadır: (i) Gönüllülük ilk önce aktif katılımı anlatmaktadır. Gönüllü kişinin zamanı, enerjisi, kabiliyet ve yetkinliği ile (ii) özgürce, isteğine bağlı olarak (iii) maddi kazanç amacı gütmeyen (iv) kamu yararı için giriştiği işlerdir. Yine bazı toplumlarda para kazanma kaygısı dışında diğer insanlara yardım etme; bazı toplumlarda ise işgücüne çok düşük ücretlerle ya da ücretsiz yapılan katkıyı da anlatmaktadır. Belli iş kollarında hazırlık-egitim olarak da değerlendirilmektedir. Yine gönüllülük, halk katılımı, aktif yurttaşlık ya da sosyal hizmet sunmada önemli bir yöntem olarak da görülmektedir. Bazı ülkelerde, temel ihtiyaçların karşılanması için yapılan aylık ödemeler de gönüllü programlar olarak adlandırılmaktadır. Bu durumda gönüllülüğün değerlendirilmesinde faaliyetlerin parasal maliyetleri ile gayrisafi milli hasılaya katkısının tek yönlü ekonomik modellemelerle hesaplanmasının sakıncaları açıktır. Buna karşılık gönüllülük değerlendirmelerinde toplumsal bağlılık, manevi haz, karşılıklı yardım, kişisel gelişim, kendine güven, katılım, yurttaşlık, sosyal sermaye vb. özelliklerin de dikkate alınması gerekmektedir.

Değişken demografik özellikler: Başta ABD, Kanada, Avustralya, Avrupa bazı Asya Pasifik ülkelerinde çoğu gönüllü programı hem hizmet alanı hem de gönüllü kaynağı olarak giderek yaşlanan kesimlere hitap etmektedir. Genç nüfusun görece daha fazla olduğu kalkınmakta olan ülkelerde ise gençlerin etkin vatandaşlık, bilgi ve tecrübe kazanma, kariyer arayışı ve diğer ahlaki nedenlerle gönüllü programlara katılımının sağlanması ve geliştirilmesi konularına odaklandığı anlaşılmaktadır. Eski Doğu bloku ülkelerinde ise gönüllü katılım, genç kesimler için, vatandaşlık bilincinin ve demokrasi anlayışının geliştirilmesi amacıyla özendirilmektedir.

Gönüllü istihdamı, katılımı ve yönetiminde çoğulcu yaklaşımların önemi: Modern toplumlarda hizmetten yararlananların aynı zamanda hizmet sunan olması, zengin ve fakir arasındaki uçurum, engelli kesimlerin topluma kazandırılması, inanç temelli gönüllülük, hayırseverlik vb. olguların artması ya da azalması her biçimde gönüllü istihdamını, katılımı ve gönüllü yönetiminde çoğulcu yaklaşımların önemini ortaya koymaktadır. Gönüllü programları hiçbir biçimde belli toplumsal kesimleri dışlayıcı nitelikte olmamalıdır. Farklı niteliklerde beceri sahibi bireylerin yaş, ırk, cinsiyet, inanç, etnik vb. diğer farklılıklar gözetmeksizin

ortak yarar amacıyla geliştirilen gönüllü programlarda bir araya gelerek hizmet sunması önemlidir. Bu amaçla gönüllü programların gençlerin, yaşlıların, engellilerin ve diğer dezavantajlı grupların katılımını kolaylaştırıcı biçimde dizayn edilmesi gerekmektedir. Bu programlar bünyesinde sağlanacak toplumsal çoğulculuğun, toplumsal sermayeyi güçlendireceği sonuçta toplumsal sorunların bu çerçevede artan toplumsal potansiyelle çözüleceği beklenmektedir.

Toplum içinde sosyal dayanışmanın önemi: Gönüllü katılım, toplum içinde karşılıklı yardımlaşma dolayısıyla toplumun sivil özelliğini güçlendirici olumlu etki yapmaktadır. Gönüllü katılımın salt hizmet sunma ve yardım amacı ötesinde bireyler arasındaki farklılıkların giderilerek, vatandaş temelinde, toplumsal yapının güçlendirilmesinde etkili olduğu açıktır. Bu durumda gönüllü katılımın bireysel, kurumsal, sosyoekonomik, maddi ya da manevi sonuçlarının ölçümü o kadar da kolay olmamaktadır. Bu özelliği ile gönüllü katılımın çok yönlü değerlendirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Gönüllü katılımda bilgi teknolojilerinin önemi: Gönüllü vatandaşlar için uygun zamanın geliştirilmesi, coğrafi ve diğer fiziki sınırlamaların ortadan kaldırılması, etkinlik ve verimlilik bakımından bilgi teknolojilerinden yararlanılması mümkündür. İnternetin haberleşme, katılım, bilgi ve tecrübe paylaşımı ve yeni olanaklar başta olmak üzere çeşitli olumlu gelişmelere uygun ortam sağladığı bilinmektedir. Gönüllü katılım programlarında profesyonel insan gücünün bilgi teknolojileri ile desteklenmesi, dünyanın bir yerindeki gönüllü bir faaliyet ile her hangi bir yerdeki bir gönüllüyü kolaylıkla bir araya getirebilmektedir. Bu nitelikte bir katılımın denetim işlevinin de yerine getirilmesinde etkinliği arttırması beklenmektedir.

3. GÖNÜLLÜ YÖNETİMİ VE YEREL YÖNETİMLERDE GÖNÜLLÜLÜK

Günümüzde yaşanan ekonomik, teknolojik, vb. değişim kamusal hizmetlerinin üretimini ve sunumunu doğrudan etkilemektedir. Yerel nitelikli hizmetlerin karşılanmasında ve etkin, eşit, adil ve ihtiyaçlara uygun biçimde dağıtımında yaşanan güçlüklerin yanında, yerel yönetimlerin mali alt yapılarının elverişsizliği hizmetin üretimi ve dağıtımı açısından alternatif yapıların oluşmasına da yol açmıştır³¹. Bu itibarla kamusal mal ve hizmetlerin üretilme süreçlerine vatandaşların bir şekilde zamanını ya da parasını sarfederek katılması, hizmet maliyetlerini düşürücü, kaliteyi de arttırma potansiyeli yüksek bir alternatif hizmet sunma yöntemidir³². Gönüllü katılımın özellikle yerel yönetimlerde hizmetlere katılımın önemli bir alternatif yöntem olduğu, örneğin, ABD’de tüm yerel yönetimlerin %70’inden fazlasında hizmetlere gönüllü katılımın bir şekilde

³¹ T.C. Bayındırlık Bakanlığı, *Yerel Yönetimler, Katılımcılık ve Kentsel Yönetim*, Kentleşme Şurası 2009, Ankara, Nisan, 2009, s. 47.

³² Ferris, James M., “Coprovision: Citizen and Money in Public Service Provision”, *Public Administration Review*, Vol. 44, No. 4, July-August, 1984, s. 331. (ss. 324-333); Campbell, Persia, “Volunteers in Public Administration: A Case Study”, *Public Administration Review*, Vol. 4, No. 2, Spring, 1944, ss. 108-112.

sağlandığı; özellikle coğrafya olarak ABD'nin üçte ikisine hizmet sunan 25 bin gönüllü itfaiye teşkilatında toplam istihdamın %80'ine denk gelen bir milyondan fazla itfaiye erinin gönüllü çalıştığı³³ günümüzde konunun önemi her toplum için çok daha iyi anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte yerel hizmetlere gönüllü katılımın arttırılması ve uygun yönetimi günümüzde demokratik yönetim anlamında önem kazanmaktadır. Hizmetlere gönüllü katılımın maddi yararlarından çok, yerelde hemşehrilik duygularını geliştirmesi, kamu kurum ve kuruluşlarına olan güvenin tesisi ve sözkonusu hizmet ve programlara gereken halk desteğinin sağlanması anlamında yararları daha önplandadır. Bununla birlikte, sorumlu yerel yönetimlerin gönüllü katılımcıları sadece bekleyip onların “gönlünce” katılımlarını izlemesi, sözedilen yararların gerçekleşmesi için yeterli olmamaktadır.

Buna rağmen kamusal hizmet sunmada alternatif yöntemlerden biri olarak gönüllülüğün özellikle yerel hizmetlere gönüllü katılımın avantaj ve dezavantajlarının sistematik biçimde incelendiği çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Bu kapsamda, gönüllü katılıma olanak sağlayan yerel yönetimlerin incelendiği az sayıdaki çalışma sonuçlarına göre gönüllü katılımın hizmet maliyetlerinin düşmesi, idarenin hizmet kapasitesini ve hizmetlerde kaliteyi geliştirmesi, hizmet sunulan toplulukla daha etkin etkileşimin sağlanması, uzmanlık gerektiren bilgi ve becerilerin halka daha kolay ve etkin sunulması, gönüllü programlara olan desteğin artması biçiminde avantajları yanında; genelde, yeterli sayıda gönüllü temindeki zorluklar, gönüllülerin eğitimi, sigorta konuları, üst yönetimden yeterli desteğin sağlanamaması, görevde devamda yaşanan sorunlar gibi dezavantajları da beraberinde bulundurduğu anlaşılmaktadır³⁴.

Herşeyden önce hizmetlere gönüllü katılım konusunda gönüllülerin varlığı noktasında bir sorun olmasa da gönüllülerin etkin yönetimi konusunda önemli sorunların yaşandığı görülmektedir. Sorumlu kurum ve kuruluşlarda gönüllü yönetimi için zaman ve imkan tahsisi konusunda sıkıntılar yaşandığı açıktır. Ancak, hizmetlere gönüllü katılım konusunda gönüllülerin demografik özelliklerinden başlayarak katılımın hangi hizmetlerde ne biçimde gerçekleşeceğine varıncaya kadar farklı özelliklerin değerlendirilmesi; diğer bir deyişle, mevcut ya da potansiyel gönüllüler ile kurumların ihtiyaçlarını dengeleyecek “gönüllü yönetimi”nin geliştirilmesi önemlidir³⁵. Bu anlamda, gönüllü katılımında geleneksel yöntemler dışında bilgi ve iletişim teknolojilerinin de yoğun biçimde kullanıldığı görülmektedir. Yerel yönetimler benzer amaçlarla internette siteler dizayn etmekte; gönüllü katılım çalışmalarını koordine etmek

³³ Brudney, Jeffrey L. ve Duncombe, William D., “An Economic Evaluation of Paid, Volunteer, and Mixed Staffing Options for Public Services”, *Public Administration Review*, Vol. 52, No. 5, September-October, 1992, s. 474. (ss. 474-481)

³⁴ Brudney, Jeffrey L., “Volunteer Involvement in the Delivery of Public Services: Advantages and Disadvantages”, *Public Productivity & Management Review*, Vol. 16, No. 3, Spring, 1993, s. 284. (ss. 283-297)

³⁵ Brudney, Jeffrey L., “Preparing the Organization for Volunteers”, in Connors, T.D. (Ed.), *The Volunteer Management Handbook*, John Wiley, New York, NY, 1995, ss. 36-60.

amacıyla müstakil gönüllü ofisleri kurmaktadırlar. Bu çalışmalar neticesinde başlıca şu iki konuda çözüm aranmaktadır: Bunlardan ilki, yerelde mevcut ve potansiyel gönüllü gücünün ve özelliklerinin tespiti; ikincisi ise yerel yönetimlerin hangi hizmetlerde gönüllülüğü nasıl teşvik edeceği ve gönüllülerin etkin yönetimini nasıl gerçekleştireceğidir³⁶.

Yerel yönetimlerde etkin gönüllü yönetimi için öncelikli konu; kurumsal yapı içinde gönüllü yönetimini gerçekleştirecek kapasitenin geliştirilmesidir. Bu amaçla hukuki düzenlemelerle birlikte kurum içinde uygun politika geliştirilmesi; bunun da mali, idari ve personel anlamında desteklenmesi gerekmektedir. Yönetimin her aşamasında idare-vatandaş etkileşimini sağlayacak teknolojik uygulamalardan da yararlanılması ayrıca önemlidir. Gönüllü yönetimi literatürü dikkate alındığında, gönüllü programların etkin yönetimi için, yönetim fonksiyonları ve bunlara özgün gerçekleştirilebilecek başlıca faaliyetler şöylece özetlenmektedir (Bkz Tablo 2):

Tablo 2: Gönüllü Yönetimi Fonksiyonları

Fonksiyonel zorunluluklar	Gönüllü yönetiminde tanımlayıcı başlıca faaliyetler
Planlama	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kurumsal bir gönüllülük politikasının varlığı; ▪ Gönüllülerin sorumlulukları nelerdir? Hangi hizmetler için ne tür gönüllülere ihtiyaç vardır? Gönüllülere nerede ve ne zamanlar ihtiyaç duyulmaktadır? Gönüllü istihdamının kuruma olan katkısı ne biçimde olacaktır? ▪ Gönüllü katılımı ve istihdamı konularında hukuki düzenlemeler; ▪ Gönüllü programlarının planlanmasında geniş katılımın sağlanması; ▪ Gönüllü katılımın teşvik edilmesi; ▪ Gönüllü programların geliştirilmesinde motivasyonların tespiti; ▪ Görev tanımları; küçük ama yaratıcı fırsatların geliştirilmesi.
Örgütleme	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gönüllüler ile kurumsal ihtiyaçların uyumlaştırılması; ▪ Kurumun diğer bölümleriyle ilginin kurulması; ▪ Kurumsal yönetimden sorumlu bir yöneticinin atanması ya da belirlenmesi.
Personel Alma	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Uygun gönüllülerin cezbedilmesi; mevcut gönüllülerin teşvik edilmesi; ▪ Gönüllü yönetimi konusunda gönüllülerin ve çalışanların eğitimi; ▪ Kurumsal yapı içinde görev tanımları; ▪ Her bir gönüllünün diğer potansiyel gönüllüler için referans olması; ▪ Gönüllüler arası güçlü etkileşim ağlarının geliştirilmesi; ▪ Gönüllü cezbetmek için uygun STK'lar ile işbirliği; ▪ Etkin bir internet sitesi.
Yönelme	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Üst yönetimin desteği ▪ Yeterli bütçe desteği ▪ Özgün kurumsal kültürün oluşturulması.
Değerlendirme	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gönüllü faaliyetlerin değerlendirilmesi ▪ Gönüllülerden geri bildirimlerin alınması.
<p>Kaynak: Choudhury, Enamul, "Attracting and Managing Volunteers in Local Government", <i>Journal of Management Development</i>, Vol. 29, No. 6, 2010, s. 595; Shin, Sunney ve Kleiner, Brian H., "How to Manage Unpaid Volunteers in Organization", <i>Management Research News</i>, Vol. 26, No. 2-3-4, 2003, ss. 63-71.</p>	

³⁶ Choudhury, Enamul, "Attracting and Managing Volunteers in Local Government", *Journal of Management Development*, Vol. 29, No. 6, 2010, ss. 592-594. (ss. 592-603)

Gönüllü yönetiminden klasik anlamda ast-üst ilişkisine dayanan yönetim fonksiyonlarının gerçekleştiği yönetim ilişkisi anlaşılmalıdır. Gönüllü yönetimi, hem gönüllüler hem de sorumlu kurumsal yapıya ilişkin sözkonusu amaçlara ulaşmak için yönetim işlevlerinin en verimli, etkin biçimde yürütülmesi amacıyla karşılıklı iletişim ve geri bildirim temeline oturtulmuş yönetişim anlayışı ile yürütülen devingen bir süreçtir. Gönüllü katılımı yönetimi ile de yerel yönetimlerin belirlenmiş hizmetlerde hizmet sunumunu gerçekleştirmek amacıyla gönüllülerin çeşitli yollarla katılımını amaçlayan proje ve programların yönetişim anlayışı içinde geliştirerek uygulanması süreci anlatılmaktadır. Bunun da bir adım ötesine geçilerek stratejik planlama yardımıyla gönüllü katılım yönetimi, sürdürülebilir gönüllü katılım programlarıyla daha köklü ve uzun süreli olabilecektir. Yerel yönetimlerde gönüllü katılım yönetiminin başarılı olabilmesinin başlıca gereklilikleri şunlardır:

Yerel yönetimlerde gönüllü katılım yönetiminin başarısı öncelikle özgün hukuki, kurumsal, örgütsel, idari teknik ve yetkin personel kapsamında gerekliliklere bağlıdır. Yerel yönetimlerde gönüllü katılımın yasal dayanağının yasa koyucu tarafından açıkça belirlenmiş olması; yerel yönetimlerin başta kendi yapılarına, önceliklerine, yönetim anlayışı ve pratiklerine, karar organı yapılanmalarına uygun bir ortamın varlığı; kurumsal yapı içinde gönüllü katılımın kendine özgün karakteriyle yönetim konusu olarak başlıca sorumlu ayrı bir birimde konusunda uzman yetkin personelin istihdamıyla ele alınması gerekmektedir.

Bunları anlamlandıracak gereklilik ise etkin koordinasyonun sağlanmasıdır. Yerel yönetim birimlerinde gönüllülerle ilgilenecek, görev tanımları, katılım biçimleri, yönetimi, kontrolü, denetimi ve koordinasyonundan sorumlu ister görevli isterse gönüllüden oluşan kolaylaştırıcı-uzlaştırıcı moderatör niteliği ile bir “gönüllü koordinatörü”nün varlığı gerekmektedir.

Bununla birlikte başarılı bir gönüllü yönetimi için yapılması gereken başlıca görevler şunlardır³⁷:

İlk önce ilgili uğraş-hizmet alanları, “gönüllü katılım tanımlamaları” yapılmalıdır. Yapılan görev ve gönüllü katılım tanımlamaları, o işi yapacak katılımcılar ile mutlaka gözden geçirilmelidir. Gönüllü ile yerel yönetimin üzerinde anlaşığı tanımlama ile gönüllü katılım özendirilirken hizmet sunumunda belli düzeyde garantilenmiş olmaktadır. Bununla birlikte olabildiğince farklı ve fazla sayıda uygun gönüllülerin bulunarak harekete geçirilmesi gerekmektedir. Gönüllülerin niteliğine uygun iletişimin sağlanarak uygun bir planlama ile bunun başarılması mümkündür.

Yerel hizmetlerde katılımın istenilen düzeyde sağlanarak başarının elde edilebilmesi için gönüllü koordinatörünün gözetiminde “gönüllü oryantasyonu”nun verilmesi önemlidir. Yazılı, görsel ve diğer teknik ve araçlarla yapılacak bu yönlendirme ile kurum ile gönüllü arasındaki bağ kuvvetlenmiş olacaktır.

³⁷ Bkz. Güder, Nafiz ve Özel Sektör Gönüllüleri Derneği, *STK'lar için Gönüllülük ve Gönüllü Yönetimi Rehberi*, STGM, Ankara, 2006.

Gönüllülerin görev yapmadan önce eğitimden geçmeleri yararlı olacaktır. Gönüllü katılıma açık hizmet alanlarına özgün gönüllü eğitimi, uygun programlarla bilgilendirme ve eğitim yanında kurumsal kimlik gelişimine de yardımcı olacaktır.

Bir diğer başarılması gereken konu ise “gönüllü motivasyonu”nun sağlanmasıdır. Gönüllülerin isteklerinin canlı tutulması, gönüllü katılım programlarının olmasa olmazı olmazdır. Toplantılar, çeşitli sosyal faaliyetler, onurlandırma çalışmaları bu anlamda yardımcı olabilir. Bu aşamada küçük ama etkisi büyük yöntemlerle ödüllendirme ve onurlandırma yöntemleriyle bu sağlanabilir.

Son olarak yapılması gereken “gönüllü değerlendirilmesi”dir. Amaçlara ne ölçüde ulaşılabildiği, karşılaşılan sorunları çözümü, başarı ölçütlerinin ne derece karşılanabildiği, daha iyiye nasıl ulaşılabileceğinin analizi bu biçimde yapılmış olmalıdır. Bu niteliği ile gönüllülerle iletişim içinde olmak her iki taraf için güven oluşturmaktadır.

4. TÜRKİYE’DE GÖNÜLLÜ KATILIM: İL ÖZEL İDARESİ VE BELEDİYE HİZMETLERİNE GÖNÜLLÜ KATILIM

Son yıllarda Türkiye’de sivil toplum alanında etkili gelişmeler yaşanmakta; farklı konularda STK’lar artan şekilde sosyal ve siyasi alanlarda etkili olmaya çalışmaktadırlar. AB, 2001 yılından beri Türkiye’de STK’ların güçlendirilerek desteklenmesini amaçlayan bir Sivil Toplum Geliştirme Programı yürütmektedir. Bu kapsamda 2005 yılında 8 milyon Euro tahsis edilmiştir³⁸. Avrupa Komisyonu, Türkiye’de sivil topluma neden destek olduğunu, bunun stratejisini ve önceliklerini kamuoyu ile şeffaf biçimde paylaşmak üzere yayınladığı belge³⁹ Türkiye’de sivil toplumun genel bir fotoğrafını vermesi bakımından önemlidir. Bu belgeye göre:

2010 yılı itibarıyla Türkiye’de üyelerinin %83,9’unun erkeklerin oluşturduğu, toplam 7.330.184 kişinin üyesi olduğu toplam 86.011 dernek bulunmaktadır. Ülkemizde dernek üyelerinin toplam nüfusa oranı %10,1 olurken faal dernekler arasında en önde dini hizmet amaçlı dernekler gelmektedir (15.336). Bunu spor (14.779) ve yardımlaşma (14.569) amaçlı dernekler izlemektedir. Derneklerin %10’u hemşehri dernekleridir. Yine derneklerin %35,4’ü Marmara bölgesindedir⁴⁰. Bununla birlikte genelde hayır amaçlı 4 binden fazla vakıf da bulunmaktadır.

³⁸ Avrupa Komisyonu, *AB ve Aday Ülkeler arasında Sivil Toplum Diyaloğu*, COM (2005)290 Final, Brüksel, 2005, s. 6.

³⁹ AB Türkiye Delegasyonu, *Avrupa Komisyonu’nun Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi İçin Verdiği Desteğe İlişkin Yol Gösterici İlkeler*, <http://www.avrupa.info.tr/Files/Guidingprinciples-tr.pdf>, 13.11.2010.

⁴⁰ T.C. İçişleri Bakanlığı, Dernekler Dairesi Başkanlığı, http://www.dernekler.gov.tr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=52&Itemid=12&lang=tr, 13.11.2010.

Dünya Değerler Anketi 2001 yılı Türkiye verilerine göre ⁴¹ ankete katılanların %79,2'si mahallesindeki insanlarla ilgilendiğini belirtirken bunların %82,4'si yaşlılarla, %83,5'i işsizlerle, %88,1'i de engelli ve hasta vatandaşlarla ilgilenmektedir. Bununla birlikte spor, kültür ve yardımlaşma gibi organizasyonlara katılım oldukça düşük, %1'den az, düzeylerde. Örneğin, ankete katılan vatandaşlardan %0,1'i yaşlılara bakım gibi sosyal hizmetlere katkı sağlarken; %0,2'si dini; %0,3'ü eğitim, müzik, kültür ve sanat faaliyetlerine katkı sağlamışlardır. Ankete katılanlardan %0,9'u siyasal partilerin faaliyetlerine katılırken %0,0 yani sadece iki kişi siyasal partilerin o yöredeki siyasi ya da insan hakları, çevre koruma, hayvan hakları gibi faaliyetlerine katılmıştır. Sadece %0,1'i sağlıkla ilgili faaliyetlere katılırken hiçbir gönüllü faaliyete katılmayanların oranı %24,5'dir. Yine ankete göre ankete katılanların %83,2'si diğer insanlara güvenmemektedir.

Türkiye'de STK'ların mali kaynakları genelde hayırseverliğe dayanmakta; hayırseverlik faaliyetleri de genelde sosyal ve eğitim alanlarında yoğunlaşmaktadır. Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV)⁴² tarafından yapılan araştırmaya göre bireysel ve kurumsal yardım miktarı yıllık toplam 1,5 milyar Euro'yu bulmaktadır. Aynı araştırmaya göre, yardım yapmanın temelinde daha çok dini yükümlülükler (1/3), gelenekler (1/4) veya topluma hizmetin (1/9) olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, bağış yapanların üçte biri, yaptıkları yardımın küçük miktarlarda olması veya planlı olarak gerçekleşmemesi nedeniyle yardımlarını doğrudan bireylere vermektedirler. Yardım yapanların sadece 1/8'i kuruluşlara bağış yapmaktadır. STK'ların aynı zamanda kurumsal yönetim sistemleri, insan kaynakları, zayıf dış ilişkileri yanı sıra üye yetersizliği bakımından da kapasite konularında kısıtlıdır.

TÜSEV'in Vatandaş Katılımı İçin Dünya İşbirliği (CIVICUS) Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Raporu⁴³ Türkiye'de sivil topluma dair ilk geniş kapsamlı bulguları sunması bakımından önemlidir. 2004-2005 yılları arasında toplanan ikincil veriler ve ek saha araştırmalarına dayanan projenin kavramsal çerçevesi; yapı, ortam, değerler ve etki ana boyutlarındaki analizlerle desteklenen proje raporunda ülkemizde sivil toplumunun tüm zayıflıklarına rağmen önemli bir değişim süreci içinde bulunduğunu ortaya konulmaktadır. Bu sebeple raporda Türkiye'de zayıf bir sivil toplumdan ziyade henüz yeni, gelişmeye açık ve hızlı bir değişim süreci içindeki bir sivil toplum betimlenmektedir.

Rapor'da, Türkiye sivil toplum özellikleri daha yakından incelendiğinde, sivil toplumun yapı boyutunun gelişmeye en ihtiyacı olan boyut olduğu görülmektedir; diğer boyutlara kıyasla oldukça düşük olan boyut puanı da bu durumu vurgulamaktadır (3 üzerinden 0,9). Yapı, özellikle vatandaş katılımının

⁴¹ World Values Surveys 2001, W. V. Association, Producer, <http://www.worldvaluessurvey.org/>, 14 Ekim 2007.

⁴² TÜSEV (Türkiye Üçüncü sektör Vakfı)/Bikmen, Filiz, *Türkiye'de Hayırseverlik ve Sivil Toplumun Görüntüsü*, İstanbul, Aralık, 2006.

⁴³ TÜSEV/CIVICUS, *Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu*, TÜSEV Yayınları No. 39, 2006.

yaygınlaştırılıp derinleştirilmesi, STK'ların vasıfları, kapasite ve kaynakları ile STK'lar arası bağların ve ilişkilerin geliştirilmesi temellerinde gelişmeye en açık ve ihtiyacı olan boyuttur. Sivil toplumun varlığını ve faaliyetlerini sürdürdüğü ortam, hukukun üstünlüğünün sağlanamaması, yolsuzluk, aşırı merkeziyetçi devlet anlayışı ve gerek devletin gerekse özel sektörün sivil toplumla ilişkilerinin az gelişmiş olması sebebiyle kısıtlayıcı olmaya devam etmektedir. Ancak ülkenin içinde bulunduğu reform süreci hem daha destekleyici bir yasal çerçeveyi hem de medeni hak ve özgürlüklerin genişlemesini beraberinde getirmektedir (3 üzerinden 1,4). Sivil toplumun uygulayıp teşvik ettiği değerlere ilişkin boyut, sivil toplumun hoşgörü, demokrasi ve iyi yönetim gibi değerleri içselleştirmede ve yoksulluğu azaltmaya yönelik faaliyetlerde zayıf kaldığını; buna karşılık cinsiyet eşitliği, şiddet kullanmama ve çevresel sürdürülebilirlik gibi alanlarda başarılı teşvikleri olduğunu ortaya koymaktadır (3 üzerinden 1,3). Türkiye'de sivil toplumun bazı sosyal sorunlar ve politika alanlarındaki etkisinin değerlendirildiği etki boyutu boyutu için aldığı puan 1,3 ise STK faaliyetlerinin etki yaratma kapasitesini yaşama kısmen geçirdiklerini göstermektedir.

Araştırma bulgularına göre Türk halkının geneli sivil toplum hareketinden kopuk kalmaktadır. Her 100 bin kişiden sadece 5.790'ı bir derneğe üyedir. Türkiye'de sivil toplum üyeliğine ilginin zayıf düzeyde olduğu belirtilen raporda üyelik oranlarının sadece %5'i bulduğu en yüksek üyelik oranlarına eğitim, kültür ve sanat alanlarında çalışan STK'larda (%11, 7); en düşük üyelik oranlarının ise %3,9 ile kadın kuruluşlarında gözlemlendiği hatırlatılmaktadır. UNDP tarafından 2008 Ulusal İnsani Kalkınma Raporu için yapılan bir gençlik araştırmasında ise bir STK üyesi olan gençlerin oranı sadece %4; bunlarında %46'sının üniversite öğrencisi ya da üniversite mezunu olduğu belirtilmektedir⁴⁴.

Türkiye'de sivil topluma katılımın düşüklüğüne paralel olarak vatandaşların gönüllü faaliyetlerde bulunma oranı da oldukça düşüktür. Ancak gönüllülük, bağışlar ve üyelik oranlarına göre daha da düşüktür: 1999 Dünya Değerler Anketi verilerine göre Türkiye'de gönüllü faaliyette bulunan insanların sayısı ancak % 1,5 oranındadır. Bunların da en çok gönüllü faaliyetlerde buldukları kuruluşlar arasında dini kuruluşlar (%26), siyasi partiler (%13) ve spor kulüpleri (%9) dikkat çekmektedir. Vatandaşlar yakınlarına ve akrabalarına yardımda bulunma eğilimi gösterebilirler de STK'lara bağış yapmamakta, üye veya gönüllü olarak STK'lara destek vermemektedir. STK'lar bu konuda endişelerini dile getirmekte ve vatandaş katılımını artırmaya yönelik faaliyetlere ihtiyaç duyduklarını doğrulamaktadır. Vatandaşların %80'i bir şekilde bağış yapmakta (dini sebeplerle, akrabalarına ve yakınlarına, STK'lara), ancak bu bağışların büyük çoğunluğu (%86) ihtiyaç sahiplerine doğrudan yapılan küçük miktarda ve düzensiz bağışlar olmakta, STK'lara yapılmamaktadır (%18). Yıllık bağışlar gayri safi milli hasıla'nın (GSMH) %0.01'inden azını oluşturmakta, hane başına yapılan bağış oranı yıllık 53 ABD dolarını bulmaktadır.

⁴⁴ UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı), *Türkiye'de Gençlik: Ulusal İnsani Gelişme Raporu*, Ankara, 2008, s. 80.

Vatandaşların sivil topluma katılımının ve desteğinin yetersizliği, STK'larda çalışanların ve gönüllülerinin azlığı, STK programları için mevcut kaynakların kısıtlılığı göz önüne alındığında günümüzde STK'ların başarılarının toplumun sadece küçük bir kesiminin çabalarına dayandığı görülmektedir. Ancak, mevcut katılım seviyeleri düşük olsa da araştırmaların halkın yarısından fazlasının STK'ların topluma olumlu katkıları olabileceğini düşündüğünü ortaya koymakta ve STK'ların gelecekte daha fazla destek bulabileceklerini göstermektedir. Bununla birlikte Türkiye'deki düşük güven ve hoşgörü seviyeleri toplumda ortak hareket etmeyi zorlaştırdığı gibi sivil toplumda ideolojik, coğrafi ve etnik çizgilerde ayrılıklara yol açmaktadır. Ancak toplumda kurumlara duyulan güven eksikliğine rağmen sivil toplum kuruluşlarına diğer kurumlara kıyasla daha fazla güvenilmekte, her iki kişiden biri STK'ların Türk toplumu için olumlu katkıları olabileceğine inanmaktadır. Veriler, STK'ların halkın desteğini sağlama ve sosyal sermaye alanında toplumun değişik kesimleri arasında birleştirici rol oynama kapasitesinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Yerel yönetimler, bilindiği üzere, birbirine göre vazgeçilemez nitelikte başlıca iki önemli işleve sahiptir. Bunlar: Yerel kamusal ihtiyaçların karşılanması ile temsil, katılım ve denetim biçiminde demokratik değerlerin hayata geçirilmesidir. Dünyada yaşanan yerelleşme eğilimlerine koşut olarak ülkemizde de yerel yönetimlerimiz kendilerine yasalarla verilmiş görevlerini, çeşitli hizmet sunma yöntemleriyle mevcut yapıları içinde yerine getirmektedirler. Yerel yönetimler bu kapsamda bazı hizmetleri kendi personel, araç-gereç ve malvarlığı, emanet usulü ile yerine getirebildiği gibi bazı hizmetlerin yürütülmesini sözleşme yöntemi ile başkasına devredebilmektedir. Bununla birlikte imtiyaz, kiralama, hizmet sözleşmesi, satış, işbirliği, kupon sistemi, gönüllülük, şirketleşme, ücretlendirme, kendi kendine hizmet ve vergi teşvikleri ve idari düzenlemeler başlıkları altında alternatif hizmet sunma yöntemlerinden de yararlanmaktadırlar⁴⁵.

Kıt kamusal kaynaklarla etkin yerel hizmetlerin demokratik yapılar içinde sunulması çerçevesinde yerel hizmetlere gönüllü katılım önemlidir. Özellikle yönetim geleneğimizde batı tipi belediye teşkilatı yönetim sistemimize girmeden önce geleneksel toplum düzeni içinde beledi-kentsel hizmetler başta kadılık olmak üzere mahalleler, gönüllülük esasına dayanan vakıf ve loncalar tarafından görülmüştür. Vakıflar yerleşim yerlerinde hastane, medrese, han, hamam, çeşme, köprü gibi eğitim, kültür, sağlık ve sosyal yardım tesisleri yaparken loncalar da çarşı ve pazarda düzen, temizlik ve aydınlatma ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Yine mahallelerde çeşitli ihtiyaçların ve hizmetlerin görülmesi amacıyla kurulmuş avarız akçası vakıfları da bulunmaktadır. Yangınlara müdahalede mahalle tulumbacıları, güvenlik konusunda mahalle bekçileri, sağlıkta mahalle tabipleri bu anlamda

⁴⁵ Bkz. Toprak, Zerrin, *Yerel Yönetimler, Birleşik Matbaacılık*, İzmir, 2010, ss. 380-391; Kalabalık, Halil, *AB Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku Teori-Uygulama*, Seçkin, Ankara, 2005, ss. 354-363.

gönüllü çalışan kimselerdir⁴⁶. Yönetim geleneğimizde var olmuş ya da olan hem kavramsal hem de uygulamaya yönelik geleneksel gönüllülük birikimimizin günümüz yerel yönetimlerimizde çağdaş yaklaşım ve pratiklerle güncel hayata geçirilmesi kaçınılmazdır.

Katılım, etkinlik, genel yetkililik, verimlilik ve özelleştirme özellikleri ile dikkat çeken⁴⁷ 2005 tarihli 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile 2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda önemli bir düzenleme de hizmetlere gönüllü katılımdır (Bkz. 5302/65.md.; 5393/77.md.). Kanunlara göre: Sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara kadın ve çocuklara, özürllülere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında yörede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği arttırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygulama görevi belediyelerimize ve il özel idarelerine verilmiştir. Bununla ilgili yönetmelik de İçişleri Bakanlığınca yayınlanarak 09.10.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. "İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği"⁴⁸ ne göre:

İl özel idaresi ve belediye hizmetlerinin yürütülmesinde hemşehrilerin gönüllü katılımına ilişkin usul ve esasları düzenleyen yönetmeliğin kapsamını sağlık, eğitim, spor, çevre, park, trafik, itfaiye, kütüphane, kültür, turizm ve sosyal hizmetlerle; yaşlılara, kadınlara, gençlere, çocuklara, özürllülere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlere gönüllü katılıma ilişkin konular oluşturmaktadır (madde 2).

Yönetmelikte "Gönüllü": Bilgi, beceri ve yeteneğini, her türlü ortak çalışma, imkân ve zamanını ortaya koyarak çalışma alanı konusunda maddi bir kazanç beklemezsizin yerel yönetim hizmetlerine katılan gerçek ve tüzel kişiler ile bünyesindeki gönüllüleri bu hizmetlerde görevlendirecek kamu kuruluşları biçiminde tanımlamaktadır (madde 4).

İl özel idaresi veya belediyeler görev ve sorumluluklarına bağlı olarak yetki alanlarında;

- Özürllülere, çocuklara, kadınlara, gençlere, yaşlılara, yoksullara, kimsesizlere ve düşkünlere yönelik eğitim, kültür, sağlık ve sosyal hizmetlerini,

⁴⁶ Bkz. Palabıyık, Hamit ve Atak, Şermin, *21. Yüzyıla Girerken Mahalle Yönetimi*, Zerrin Toprak (Ed.), İzmir Yerel Gündem 21 Yayını, İzmir, 2000; Kaya, Kemal, "Tanzimat'tan Önce Belediye Hizmetleri ve Voyvodalar", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 26, Sayı 41, 2007, ss. 101-112; Ökmen, Mustafa ve Yılmaz Abdullah, "Klasik Dönemden Tanzimat'a Osmanlı Kenti ve Yerel Yönetimler", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 23, Nisan, 2009, ss. 91-112.

⁴⁷ Palabıyık, Hamit ve Yavaş, Hikmet, "Legislative Reforms on Local Governments in Turkey Still Going on: Participatory Perspectives in the Municipal Act of 2005 Numbered 5393", *4th International Symposium, International Business Administration*, J. Mezulanik, A. Akdemir (Ed.), 26-27 April, ss. 695-701, Silesian University in Opava, Çanakkale Onsekiz Mart University, Karvina-Czech Republic, 2006.

⁴⁸ 09 Ekim 2005 tarihli 25961 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan *İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği*.

- Kütüphane, tiyatro, sinema gibi kültür hizmetlerini,
- Bilişim, meslek edindirme kursları, kreş gibi eğitim hizmetlerini,
- Park, bahçe, kent estetiği, çevre düzenlemeleri ile katı atık gibi çevre kirlenmesinin önlenmesine yönelik hizmetleri,
- Başboş ve sahihsiz hayvanlara yönelik hizmetleri,
- Trafik, itfaiye, arama-kurtarma gibi denetim ve acil yardım hizmetlerini,
- Tüm yaş gruplarını içine alan her türlü spor hizmetlerini,
- Tarihi, kültürel mirasın ve tabiat varlığının yaşatılarak korunması hizmetlerini yapmak üzere gönüllü çalıştırabilecektir (madde 5).

Çalışma usul ve esaslarına ilişkin detayların ilgili il özel idaresi veya belediyece tespit edilmek şartı ile:

- Gönüllüler çalışacakları alanları belirtmek sureti ile ilgili il özel idaresi ve belediyeye müracaat edecekler; Müracaatları uygun bulunanlar, il özel idaresi veya belediyede ilgili birimin gözetim ve bilgisi dâhilinde sorumluluk alanlarında taraflarca belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde çalışacaklardır.
- Gönüllülerin, çalışma süreleri içinde çalışma alanlarına gidiş ve gelişleri ilgili il özel idaresi ve belediyece sağlanabilecektir.
- Belirlenen usul ve esaslara aykırı davranışlarda bulunulması halinde gönüllülük ilişkisi sona erecek; verilen kimlik kartları geri alınacaktır.
- İl özel idaresi ve belediye, gönüllülere faaliyet alanına göre, gerekli kıyafet, araç, gereç, mekân sağlayabilecek ve eleman tahsis edebilecektir.
- Gönüllünün çalışacağı alan kent konseyinin oluşturduğu çalışma alanları içinde ise, bu çalışma kent konseyi çalışmaları ile birlikte değerlendirilebilecektir.
- Faaliyetlerin bitiminde gönüllülere teşekkür belgesi verilebilecektir (madde 6).

Gönüllülerde şu özellikler aranacaktır (madde 7):

- Reşit olanlar veya reşit olmayanlardan en az oniki yaşını bitiren küçükler yasal temsilcisinin izni ile gönüllü olabilirler.
- Tüzel kişiler için yetkili organlarından karar alınmış olması,
- Sivil toplum kuruluşları için ilgili konuda faaliyette bulunuyor olması,
- Çalışma alanlarına bağlı olarak, gerektiğinde yetkili sağlık kuruluşlarından alınmış sağlık raporunun bulunması,
- Yabancı uyruklu gönüllüler için ayrıca, 27.02.2003 tarihli ve 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ve bu Kanuna dayanılarak çıkarılan yönetmelikler ile bu Yönetmelik hükümlerine

aykırı olmamak kaydıyla mahallin en büyük mülki amirine bildirilmiş olması, gerekmektedir.

İl özel idaresi veya belediyeler, kendi özel kanunlarına uygun olarak aralarında yapacakları protokol çerçevesinde kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, dernekler, vakıflar, meslek odaları ve diğer yerel yönetim birimleri ile ortak çalışma ve işbirliği yapabilir (madde 8).

Gönüllülere, şekil ve şartları yönetmelik ekinde belirlenmiş ve ilgili yerel yönetim birimlerinde onaylanmış resimli Gönüllü Kimlik Kartları verilir. Kimlik kartlarında gönüllünün adı, soyadı, çalışma alanı, kan grubu, T.C. Kimlik Numarası ve görev yaptığı yerel yönetimin ismi gibi bilgiler yer alır. Kimlik kartlarını vali, belediye başkanı veya yetki verilmesi halinde ilgili birim amiri imzalar. Bilgilerde değişiklik oldukça keyfiyet, kimlik kartlarına işlenir. Gönüllüler çalışma sürelerinde kimlik kartlarını üzerlerinde bulundururlar. Gönüllü katkısı sona erenlerin kimlik kartları veren makamca geri alınır (madde 9).

Gönüllülerin katılımı ile yapılan hizmetlerden doğan sorumluluk, ilgili il özel idaresi ve belediyeye aittir. Bu sorumluluğun kapsamı ile ilgili detaylar il özel idaresi ve belediye ile gönüllüler arasında yapılacak protokol çerçevesinde düzenlenecektir. Protokol kapsamındaki çalışma alanları ile ilgili gerekli tedbirler, ilgili il özel idaresi ve belediye tarafından alınır (madde 10).

Gönüllüler gerekli görülen alanlarda detayları il özel idaresince veya belediyece belirlenecek uyum veya yeterli eğitime tabi tutulurlar (madde 11).

Gönüllüler tarafından yapılacak hizmetleri planlayıp sonuçlarını takip etmek, eğitimlerini yürütmek ve gerekli kayıtları tutmak üzere bir birim oluşturulur veya ilgili birimlerden birine görev verilir (madde 12)

İl özel idaresi ve belediyeler bu Yönetmeliğe aykırı olmamak kaydıyla uygulama yönergesi çıkarabilirler (madde 13).

Sonuç olarak sınırları içinde yaşayan her bir bireyin potansiyel gönüllü katılımcı ya da bu tür hizmetlerden yararlanan olduğu düşünüldüğünde yerel yönetimlerimizde gönüllü katılımdan beklenen amaçları elde etmek için başlıca yapılması gerekenler şunlardır:

Yerel yönetimler, gönüllü katılımı özendirceği sorunsalı ya da yerel hizmet alanını doğru, açık ve net biçimde belirlemelidir. Bunu, sınırları içinde yaşayan hizmetin hem kullanıcıları hem de bir biçimde sağlayıcıları konumunda gönüllüler anlamında yurttaşlara duyurulması ve iyi anlatılması izlemelidir. Bunun başarılması ile yerel yönetimlerin varlık nedenleri arasında sayılan siyasal nedenler kapsamında demokratik yapılanmalar olarak yerel yönetimlerin varlığına muhtaç olduğu sorumluluk sahibi, katılımcı, denetleyici, aktif, bilinçli yurttaş topluluğunun oluşması sağlanacaktır. Katılımcı yerel yönetim, katılımcı yurttaş topluluğu ile merkezi yönetimin ve nitelikli toplumun da güvencesi olacaktır. Bununla birlikte, gönüllü katılıma açık yerel hizmetlerin sunulmasında etkinlik, verimlilik yanında demokratiklik özelliklerinin de sağlanması yerel yönetimlerin yönetsel varlık nedenlerini karşılayıcı olumlu etkide bulunacağı beklenmelidir. Son olarak toplumsal, ekonomik sürdürülebilir kalkınmanın motorunu yerelde yerel yönetimler, yukarıda açıklanan biçimiyle buna uygun yerel halkla

sağlayabilecektir. Yerel yönetimlerin toplumsal varlık nedenlerinin de bu niteliği ile gönüllülüğe ve katılıma hazır, bilinçli yurttaşlarla sağlanabileceği açıktır.

Bununla birlikte geniş ve nitelikli bir gönüllü tabanın yerel yönetimlerce başarılı yönetilmesi en önemli konudur. Çünkü, gönüllü katılımı sağlamak; gönüllü gücünü sivil ve toplumsal amaçlarla beceri ile kullanabilmek yerel yönetimlerin varlıklarını dayandırdıkları nedenlerle birlikte demokrasi, özgürlük, katılım, etkenlik gibi değerlerin de gerçekleştirilmesinde yaşamsal öneme sahiptir. Bu ise kamu yönetiminde veya bir kamu yöneticisinde bilim ve sanat özelliklerinin bir arada bulunduğu önemli meziyetler arasında görülmelidir. Kamu yönetiminin ya da kamu yöneticisinin bu anlamda gönüllü katılım konusunda bilgi ve becerisini geliştirmek, bunu etkin biçimde uygulama alanına geçirmek durumundadır.

Yerel yönetimlerin varlık nedenleri ile dayandığı temel değerler anlamında yerel hizmetlere gönüllü katılımın önemine özetle değindiğimiz konular dışında gönüllülerin yerel yönetimler için önemi şöylece özetlenebilir: Başta yerel yönetimin genel anlamda başarısı, hizmetlere gönüllü katılımın derecesi ve etkinliği ile de ilgilidir. Bununla birlikte gönüllü katılım ile kurumsal tanıtım sağlanırken yerel yönetim çalışmalarının halk tarafından görülerek benimsenmesine de yardımcı olacaktır. Gönüllüler, bir anlamda, toplumsal önderler olarak toplumla kurum arasında etkin iletişim aracı haline gelirken diğer taraftan gönüllüler hizmetlerin zamanında, daha etkin, verimli sunulmasını sağlayacaklardır. Geliştirilecek proje ve programlarla toplumsal sermaye bu anlamda değerlendirilmiş olmakta; gönüllü katılım ile kısıtlı bütçelerle hizmet sunma durumundaki yerel yönetimler, gönüllülerin desteği ile bu hizmetleri yerine getirme olanağını sağlamış olmaktadır.

Türkiye’de hizmetlere gönüllü katılım, yerel yönetimlerde gönüllü yönetimi konularında yeterli çalışma bulunmamakla birlikte son olarak 2008 yılı Mayıs-Haziran aylarında Çanakkale il belediyesi ile 11 ilçe belediyesinde belediye başkanları ve ilgili yöneticilerle yapılan görüşmelerle gerçekleştirilen Çanakkale ili örneğinde belediye hizmetlerine gönüllü katılımın araştırıldığı çalışma⁴⁹, ülkemizdeki algı ve uygulamalar bakımından da ipuçları vermesi bakımından önemlidir. Çalışma sonuçlarına göre yetkililer tarafından vatandaşların hizmetlere gönüllü katılımı, belediye-vatandaş arasında gerçekleşen işbirliğinin somut ve demokratik bir göstergesi anlamında yeteri şekilde algılanamamaktadır. Belediye hizmetlerine gönüllü katılım daha çok hayır işleri, sosyal yardımlaşma, panayır ve fuarlarla ilgili işlere katkı biçiminde algılanmaktadır. Belediye yöneticilerinin gönüllü katılım konusunda hukuki düzenlemeler dahil teorik ve pratik uygulamalar hakkında bilgileri oldukça eksiktir. Hiçbir belediyede gönüllü eğitimi verilmiş değildir. Çalışmada, belediyelerde gönüllü katılımı ilgili uzman personel ya da görevli bir birim bulunmamakla birlikte genelde basın ve halkla ilişkiler ve sosyal işler büroları gibi diğer belediye birimlerinde hizmet vermeye çalışıldığı aktarılmaktadır.

⁴⁹ Altın, Aytuğ, *Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılımın: Çanakkale İli Örneği*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Gönüllü katılım (*voluntary participation*), sivil katılım (*civic engagement*) ve işbirlikçi kamu yönetimi (*collaborative public management*) teori ve uygulamada geniş anlamlarıyla tanımlansalar da her iki kavramın ortak özelliği “vatandaş” ve “aktif yurttaşlık” temelli olmalarıdır. Bu özellikleriyle gönüllü katılım literatüründe vatandaş merkezli işbirlikçi kamu yönetimi (*citizen-centered collaborative public management*) yaklaşımı dikkat çekmektedir⁵⁰. Bu çerçevede vatandaş merkezli işbirlikçi kamu yönetimini sağlayacak gönüllü katılım stratejilerinin belirlenmiş amaçlar, kurumlar ve güçlü sosyal ağbağlar arasında yönetişim süreçlerinde sivil girişimler aracılığı ile geliştirilmesi gerekmektedir.

Sosyal varlık olarak insanların sosyal ilişkilerinde yardımlaşması, yaşamın doğal sonucudur. Toplum yaşamında yardımlaşma, başkalarını sevme, hürmet etme, paylaşma, doğruluk, adalet, hakkaniyet, güven gibi özelliklerin tekrar diriltilmesi insanları birbirine yaklaştıracaktır. Sosyalleşen insan kendisini ve çevresini pozitif değerlendirecek; bu da toplumsal sorunların çözümünde kolaylaştırıcı olacaktır. Toplum yararına çalışmak, özünde, faziletli ve vicdani bir davranıştır. Böylece ortak bir hayatı ve geleceği paylaşan insanlar, yeryüzünü de yaşanabilir kılacaklardır. Burada önemli olan gönüllülüğün, planlama ve uygulamada kurumsallaştırılması gereğidir. Bunun da başlıca sorumlusu: Yerelde gönüllü potansiyelinin belirlenerek hangi tür hizmetlerde nasıl kullanılacağına yönetileceği yerel yönetimlerdir.

Gönüllü kuruluşlar bireyle devlet arasında köprü olarak görülmektedir. Vatandaşların farklı yapılar içinde özgürce faaliyet göstererek sosyal ve demokratik becerilerini geliştirdiği gönüllü kuruluşların varlığı, demokrasi ve sivil toplum için olmaz olmaz gerekliliktir. İlk bakışta insanların karşılığını almayacakları bir işte zamanlarını harcaması zor görünebilir. Ancak, gönüllülerin, maddi bir kazanç beklemele de insani değerler anlamında kazançları büyük olmaktadır. Bu kazanımlar manevi haz, vicdani davranış, insanlara saygı, yardımseverlik, cömertlik, insanlarla ilgilenmek, dayanışma, paylaşımcılık, kendinden farklı olanları anlamak, sorumluluk, özgüven, takım çalışması vd. biçiminde özetlenebilir. ABD’de ilk ulusal gönüllü kuruluşlar koalisyonunun kurucusu Brian O’Connel’in bir yazıttan alıntı yaparak gönüllülüğü tanımladığı “harcadığım her şey bitti; sahip olduğum her şey kayboldu; fakat, iyilik olarak yaptığım her şey sonsuza kadar benimle birlikte olacaktır”⁵¹ deyişi bu kazanç için oldukça dikkat çekicidir.

Kamusal mal ve hizmetlerin üretilme süreçlerine vatandaşların bir şekilde zamanını ya da parasını sarfederek katılması, hizmet maliyetlerini düşürürken kaliteyi de artırma potansiyeli yüksek bir alternatif hizmet sunma yöntemi olarak dünyada ve ülkemizde dikkat çekmektedir. Gönüllü katılımdan beklenen maddi/manevi yararlar, büyük ölçüde gönüllü yönetiminin başta yerel yönetimlerde hizmetlere katılım konularında başarılı organizasyonlarla hayata

⁵⁰Cooper vd., ss. 76-88.

⁵¹ Hodkinson, s. 17.

geçirilmesine bağlıdır. Halkın özellikle de yerel halkın hizmetlere katılımı ve gönüllülük konuları başta belli koşulların yerine getirilmesini gerektirmektedir. Bunların başında merkezde ve yerelde demokratik rejim özellikleri ile aktif demokratik yurttaş varlığı gelmektedir. Ancak, katılımcı, aktif, sorgulayıcı, denetleyici, sorumlu aktif yurttaşların-hemşehrilerin yer aldığı; demokrasinin tüm kural ve kurumlarıyla işlediği; bilgi edinme, açıklık, örgütlenme, katılım vb. hakların güvence altında etkin biçimde işlerliğe sahip olduğu toplum-topluluklarda gönüllü katılımdan beklenen yararlar sağlanabilecektir. Bu anlamda yerelde sosyal sermayenin gelişmesine yardımcı olmak için yerel yönetimlerin düzenleyici, buyurucu, kontrol edici görünümünden uzaklaşarak vatandaşları birer “ortak” olarak gören organizatör, kolaylaştırıcı ve hızlandırıcı rolleri üstlenmesi önerilmektedir⁵². Bireysel anlamda aktif vatandaşlığın, katılımın, gönüllülüğün teorik ve pratik anlamda çok daha özgün şartlarıyla incelendiği bilimsel çalışmalara; örgütlü sivil toplum anlamında STK’ların aktif üyelik, stratejik yönetim, katılım, işbirliği, finansman, ve etkin iletişim konularında kapasitelerinin arttırılmasına büyük ihtiyaç duyulmaktadır.

Ülkemizde İl özel İdareleri ve Belediyelerde hizmetlere gönüllü katılımın nasıl düzenleneceği ve uygulanacağı hukuki olarak düzenlenmiştir. Uygulamada ise bu yöntemden ne ölçüde ve nasıl yararlandığı konusunda bilgi bulunmamaktadır. Kamu yönetimlerinin, üniversiteler ve ilgili STK’ların birlikte geliştirecekleri örnek uygulamaların, gönüllülük yönteminin benimsenmesinde etkili olacağı beklenmektedir. Bununla birlikte, ülkemizde çoğunlukla “gönlüce katıl” anlayışıyla detaya inilmeden yüzeysel ele alınsa da “gönüllülük” ve “hizmetlere gönüllü katılım” konusu aslında yönetim geleneğimizde önemli yeri bulunan uygulamaların, sadece bilinçli bir strateji ve planlama ile, özellikle yerel yönetimlerimizde günün şartlarına uygun başarılı “gönülü yönetimi” ile hayata geçirilmesi mümkündür.

⁵² Warner, Mildred, “Building Social Capital: The Role of Local Government”, *Journal of Socio-Economics*, 30, 2001, ss. 187-192.

KAYNAKÇA

- AB Türkiye Delegasyonu, Avrupa Komisyonu'nun Türkiye'de Sivil Toplumun Gelişimi İçin Verdiği Desteğe İlişkin Yol Gösterici İlkeler, <http://www.avrupa.info.tr/Files/Guidingprinciples-tr.pdf>, 13.11.2010.
- ALTIN, Aytuğ, Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılımın: Çanakkale İli Örneği", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Avrupa Komisyonu, AB ve Aday Ülkeler arasında Sivil Toplum Diyalogu, COM (2005)290 Final, Brüksel, 2005.
- BOJE, Thomas P., "Organized Civil Society, Volunteering and Citizenship", Comperative Social Research, Civil Society in Comperative Perspective, Vol. 26, 2009, ss. 243-262.
- BRADY, Henry E., SCHLOZMAN, Key Lehman ve VERBA, Sidney, "Prospecting for Participants: Rational Expectations and the Recruitment of Political Activists, Amaranican Political Science Review, Vol. 93, 1999, ss. 153-169.
- BRUDNEY, Jeffrey L. ve DUNCOMBE, William D., "An Economic Evaluation of Paid, Volunteer, and Mixed Staffing Options for Public Services", Public Administration Review, Vol. 52, No. 5, September-October, 1992, ss. 474-481.
- BRUDNEY, Jeffrey L., "Preparing the Organization for Volunteers", in Connors, T.D. (Ed.), The Volunteer Management Handbook, John Wiley, New York, NY, 1995, ss. 36-60.
- BRUDNEY, Jeffrey L., "Volunteer Involvement in the Delivery of Public Services: Advantages and Disadvantages", Public Productivity & Management Review, Vol. 16, No. 3, Spring, 1993, ss. 283-297.
- CAMPBELL, Persia, "Volunteers in Public Administration: A Case Study", Public Administration Review, Vol. 4, No. 2, Spring, 1944, ss. 108-112.
- CHOUDHURY, Enamul, "Attracting and Managing Volunteers in Local Government", Journal of Management Development, Vol. 29, No. 6, 2010, ss. 592-603.
- COHEN, Rick, "Volunteering by the Numbers", The Nonprofit Quarterly, Fall, 2008, ss. 34-41.
- COOPER, Terry L., BRYER, Thomas A. ve MEEK, Jack W., "Citizen-Centered Collaborative Public Management", Public Administration Review, December, Special Issue, 2006, ss. 76-88.
- CORPORATION FOR NATIONAL&COMMUNITY SERVICE, Office of Research and Policy Development, Volunteering in America 2010: National, State, and City Information, Washington, DC, June, 2010.

- ÇETİN, Murat, “Bölgesel Kalkınmada Sosyal Ağların Rolü: Silikon Vadisi Örneği”, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt 21, Sayı 1, 2006, ss. 1-25.
- DEKKER, Paul ve BROEK, Andries van den, “Civil Society in Comperative Perspective: Involvement in Voluntary Associations in North America and Western Europe”, *Voluntas*, 9, 1998, ss. 11-38.
- DEKKER, Paul ve BROEK, Andries van den, “Involvement in Voluntary Associations in North America and Western Europe: Trends and Correlates 1981-2000”, *Journal of Civil Society*, Vol. 1, No. 1, May, 2005, ss. 45-59.
- DEKKER, Paul ve HALMAN, Loek, “Volunteering and Values: An Introduction”, *The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives*, Paul Dekker ve Loek Halman (Ed.), Kluwer Academic-Plenum Publishers, New York, 2003.
- DEKKER, Paul, “Civicness: From Civil Society to Civic Services?”, *Voluntas*, Vol. 20, 2009, ss. 220-238.
- FERRIS, James M., “Coprovision: Citizen and Money in Public Service Provision”, *Public Administration Review*, Vol. 44, No. 4, July-August, 1984, ss. 324-333.
- GÜDER, Nafiz ve Özel Sektör Gönüllüleri Derneği, *STK’lar için Gönüllülük ve Gönüllü Yönetimi Rehberi*, STGM, Ankara, 2006.
- HALMAN, Loek, “Volunteering, Democracy, and Democratic Attitudes”, *The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives*, Paul Dekker ve Loek Halman (Ed.), Kluwer Academic-Plenum Publishers, New York, 2003.
- HANDY, Charles, *Understanding Voluntary Organizations*, London, Penguin, 1997.
- HODGKINSON, Virginia A., “Volunteering in Global Perspective”, *The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives*, Paul Dekker ve Loek Halman (Ed.), Kluwer Academic-Plenum Publishers, New York, 2003.
- HODGKINSON, Virginia A., *The Roles and Contributions of Volunteers Globally: Passing on the Tradition to Future Generations*, Center for the Study of Voluntary Organizations & Service, Washington, DC, May 15, 2001.
- İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği, 09 Ekim 2005 tarihli 25961 sayılı Resmi Gazete.
- JACKSON, Elton F., BACHMEIER, Mark D., WOOD, James R. ve CRAFT, Elizabeth A., “Volunteering and Charitable Giving: Do religious and

- Associational Ties Promote Helping Behavior”, *Nonprofit Voluntary Sector Quarterly*, Vol. 24, 1995, ss. 59-78.
- KALABALIK, Halil, AB Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku Teori-Uygulama, Seçkin, Ankara, 2005.
- KAYA, Kemal, “Tanzimat’tan Önce Belediye Hizmetleri ve Voyvodalar”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 26, Sayı 41, 2007, ss. 101-112.
- MEIJS, Lucas ve HOOGSTAD, Esther, “New Ways of Managing Volunteers”, *Voluntary Action*, 3(3), 2001, ss. 41-61.
- MERILL, Mary V., “Global trends and the Challenges for Volunteering”, *The International Journal of Volunteer Administration*, Volume XXIV, No 1, July, 2006, ss. 9-14.
- ÖKMEN, Mustafa ve YILMAZ, Abdullah, “Klasik Dönemden Tanzimat’a Osmanlı Kenti ve Yerel Yönetimler”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 23, Nisan, 2009, ss. 91-112.
- PALABIYIK, Hamit ve Atak, Şermin, 21. Yüzyıla Giren Mahalle Yönetimi, Zerrin Toprak (Ed.), İzmir Yerel Gündem 21 Yayını, İzmir, 2000.
- PALABIYIK, Hamit ve YAVAŞ, Hikmet, “Legislative Reforms on Local Governments in Turkey Still Going on: Participatory Perspectives in the Municipal Act of 2005 Numbered 5393”, 4th International Symposium, International Business Administration, J. Mezulanik, A. Akdemir (Ed.), 26-27 April, ss. 695-701, Silesian University in Opava, Çanakkale Onsekiz Mart University, Karvina-Czech Republic, 2006.
- PUTNAM, Rober David, *Bowling Alone: The Collapse on Revival of American Democracy*, New York: Simon and Shuster, 2000.
- ROTHSTEIN, Bo, “Social Capital in the Social Democratic Welfare State”, *Politics and Society*, Vol. 29, No. 2, 2001, ss. 206-240.
- RUZZA, Carlo, *Multi-level Governance and Organised Civil Society*, CINEFOGO Report, Roskilde University, 2007.
- RYAN, Vernon D., AGNITSCH, Kerry A., ZHAO, Lijun ve MULLICK, Rehan, “Making Sense of Voluntary Participation: A Theoretical Synthesis”, *Rural Sociology*, 70(3), 2005, ss. 287-313.
- SALAMON, Lester M., “The Rise of the Nonprofit Sector”, *Foreign Affairs*, July-August, 1994, ss. 109-122.
- SHIN, Sunney ve KLEINER, Brian H., “How to Manage Unpaid Volunteers in Organization”, *Management Research News*, Vol. 26, No. 2-3-4, 2003, ss. 63-71.

- T.C. Bayındırlık Bakanlığı, Yerel Yönetimler, Katılımcılık ve Kentsel Yönetim, Kentleşme Şurası 2009, Ankara, Nisan, 2009.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, “Grafikler”, Dernekler Dairesi Başkanlığı, http://www.dernekler.gov.tr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=52&Itemid=12&lang=tr, 13.11.2010.
- TOPRAK, Zerrin (2010), Yerel Yönetimler, Birleşik Matbaacılık, İzmir.
- TÜSEV/Bikmen, Filiz, Türkiye’de Hayırseverlik ve Sivil Toplumun Görüntüsü, İstanbul, Aralık, 2006.
- TÜSEV/CIVICUS, Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu, TÜSEV Yayınları No. 39, 2006.
- UNDP, Türkiye’de Gençlik: Ulusal İnsani Gelişme Raporu, Ankara, 2008.
- VAZQUEZ-GARCIA, Rafael, “Making Volunteering Work: The Power of Voluntary Organizations to Enhance Civic Skills Some Evidences From the European Social Survey”, *Comparative Social Research, Civil Society in Comperative Perspective*, Vol. 26, 2009, ss. 197-226.
- WARNER, Mildred, “Building Social Capital: The Role of Local Government”, *Journal of Socio-Economics*, 30, 2001.
- WILSON, John, “Volunteering”, *Annual Review of Sociology*, Vol. 26, 2000, ss 215-240.
- World Values Surveys 2001, W. V. Association, Producer, <http://www.worldvaluessurvey.org/>, 14 Ekim 2007.⁵³.

⁵³ İslamoğlu, Hamdi, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Beta, İzmir, 2009, s.249